

Становлення української державності, інтеграція у європейське співтовариство, побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на Людину, націю, пріоритети національної культури, визначають основні напрями реформування навчально – виховного процесу. Реалізація основних завдань і принципів виховання здійснюється в усіх ланках системи освіти .

Дитячий садок, перша ланка у системі освіти, є посередником між сімейним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до якого йому належить незабаром долучитись.

У працях видатних психологів та педагогів Г.Костюка, О.Запорожця, С.Русової, В.Сухомлинського доведено, що саме в дошкільному віці починає формуватися особистість. Згодом виростає творча, здібна, відповідальна людина або людина пасивна, яку ще змалку позбавили бажання цікавитись, експериментувати, ділитись враженнями. Всіх варіантів не злічити, однак витoki кожного – в дошкільному дитинстві.

Реформаційні процеси, що відбуваються у вітчизняному освітянському просторі, зумовлюють наявність розв'язання комплексних соціально-педагогічних завдань, одним з яких є перехід до систематичного навчання дітей із шести років. З прийняттям Закону України „Про загальну середню освіту" перед освітянами постало серйозне завдання — у вересні 2001 року вони зустріли першокласників-шестиліток.

Педагоги перейшли не тільки на навчання з шести років, а й на нові програми, їх новий зміст, нову систему оцінювання знань, умінь і навичок учнів. І які б реформи не проводились, у центрі уваги педагогів і науковців, у середині всієї шкільної реформи має стояти особистість дитини, її інтереси та здоров'я, її гармонія з навколишнім світом.

Отже, школі все ще належить вирішити питання про створення відповідних умов для навчання шестилітніх учнів з урахуванням психофізіологічних особливостей цього віку. Відомо, що вступ до школи — переломний момент у житті дитини, який пов'язаний з новим типом стосунків з оточуючими дорослими, новими формами діяльності, серед яких провідною стає навчальна.

Успішне вирішення завдань щодо розвитку особистості дитини, підвищення ефективності навчання багато в чому визначається тим, наскільки правильно враховується рівень підготовленості дитини до шкільного навчання.

У процесі переходу до початкової школи нового типу загострилась проблема наступності з дошкільними закладами. Перед учителями та адміністрацією школи гостро постало питання забезпечення неперервності освітнього процесу між дошкільною й початковою ланками освіти, особливо з проблем фізичного, психічного, соціального, мовленнєвого розвитку дитини.

Реформування системи освіти зумовило нові теоретичні й методологічні засади змісту освіти. Стало очевидним, що традиційна підготовка дітей до школи втратила свою перспективу. У наш час набуває цінності особистісне формування дитини.

Сучасний стан підготовки дітей до життя полягає в переорієнтації її змісту від суто навчального до розвивально-соціального, що забезпечує формування творчої особистості й зумовлює необхідність створення умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку як складових творчої особистості, передбачених базовим компонентом. Тому маємо всі підстави вважати, що підготовка дошкільників до школи включає формування творчої особистості дитини через набуття нею соціальної та життєвої компетентності як інтегрованого результату дошкільної освіти.

Розвиток творчої особистості потребує відповідних умов, від яких залежить його ефективність, продуктивність виявів особистості як суб'єкта діяльності. Проблема наступності реалізується як процес, який об'єднує в собі органічно поєднані між собою дошкільну, початкову та середню освіту.

Перехід із дошкільного закладу до школи - надзвичайно відповідальний і складний період у житті кожної дитини, а особливо шестирічної. Завдання дорослих - батьків, вихователів дошкільних закладів на момент вступу до школи - допомогти дитині оволодіти певним світоглядом, сформованим внутрішнім механізмом регуляції своєї поведінки та діяльності, здатністю до вияву вільної поведінки та особистісною свідомістю.

Щоб дитина й у школі відчувала повноту життя, почувалась успішною не тільки в навчанні, а й у всіх проявах шкільного життя, вона має, відповідно до віку, бути компетентною, у тому числі й у предметному світі, тобто навчитись орієнтуватись у ньому, пристосуватись до нього, перетворювати його. При цьому компетентна дитина не лише знає його, а й прагне діяти з предметами. Мірою розвитку дитини є її самостійність і працелюбність як інтегральні якості особистості. Дошкільник, як суб'єкт активності, установлює зв'язки з навколишньою дійсністю за допомогою діяльності - предметно-практичної, комунікативної, пізнавальної.

Перехід дитини з дитячого садка у школу є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення, із зіткненням з новими проблемами, відкриттям у собі нових можливостей тощо. Одним дітям це додає піднесеного настрою, відчуття виходу на новий життєвий щабель, іншим вселяє ностальгію за звичним життям у дитячому садку, часто породжує стресові стани. Тому дуже важливо, щоб у дошкільному закладі, в сім'ї допомогли дитині усвідомити, що дитячий садок і школа є ланками єдиної системи освіти і виховання, а все те, що чекає дитину у школі, є

продовженням того, чим займалася, що опановувала вона раніше. Не менш важливо, щоб із перших днів перебування в школі вона на конкретних реаліях переконувалася в цьому. Все це можливе за дотримання принципу наступності дошкільної та початкової освіти.

Необхідність наступності в роботі пов'язаних між собою ланок навчання обґрунтована в працях Я.-А. Коменського, Й.-Г. Песталоцці, К. Ушинського, С. Русової. На початку ХХ ст. Н. Лубенець стверджувала, що «...починати виховання дітей зі школи - означає зводити будівлю на піску і без фундаменту». Своєрідним уточненням цього положення є міркування Є. Тихеєвої, яка вважала, що «старший ступінь дитячого садка на одну третину вже школа, а молодший ступінь школи на одну третину дитячий садок».

Саме в ці реалії закорінені принцип наступності, який, будучи одним із найголовніших психолого-дидактичних принципів, передбачає тісні взаємозв'язки дошкільної ланки освіти і початкової школи. Ці взаємозв'язки стосуються психофізичного розвитку дитини, формування її як особистості і вимагають узгодженості, послідовності змісту, форм і методів навчання і виховання. Саме у взаємозалежності і взаємній орієнтації двох послідовних освітніх ланок полягає неперервність, наступність навчання і розвитку.

Наступність забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. З одного боку, вона передбачає спрямованість навчально-виховної роботи в дитячому садку на вимоги, які будуть пред'явлені дітям в школі, а з іншого — на опору вчителя на досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку; на здобуті в дошкільному закладі, сім'ї, знання, навички і досвід дітей; на активне використання їх у навчально-виховному процесі.

Наступність утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дитячого садка і школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання і навчання, що сприяє зближенню умов виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Завдяки цьому перехід до нових умов шкільного навчання здійснюється з найменшими для дітей психологічними труднощами. При цьому забезпечується природне і комфортне їх входження в нові умови, що сприяє підвищенню ефективності виховання і навчання учнів з перших днів перебування в школі.

Головною умовою забезпечення наступності у вихованні і навчанні є спрямованість педагогічного процесу дитячого садка і школи на всебічний розвиток особистості дитини. З огляду на це необхідний зв'язок програм, методів і форм навчання в дитячому садку і початковій школі. Однак структура навчально-виховного процесу має свою специфіку в дитячому садку і школі. Тому спроби штучно перенести урок у дошкільний заклад або ігрові методи проведення занять у

школу є непродуктивними. Водночас елементи навчальної діяльності, що формуються в процесі навчання на заняттях у дошкільних закладах, забезпечують успішність навчання в школі. А шкільне навчання має забезпечити взаємозв'язок, розширення, поглиблення й удосконалення отриманих у дитячому садку знань, умінь і навичок.

З проблемою наступності навчання і виховання пов'язана проблема їх перспективності. Якщо наступність означає врахування рівня розвитку дітей, з яким вони прийшли до школи, опору на нього, то перспективність навчання і виховання полягає у визначенні пріоритетних напрямів підготовки дітей до школи. Наступність є передумовою спадкоємності навчання і виховання — врахування школою рівня знань, умінь і навичок дітей, їх подальший розвиток; перехід від навчально-ігрової до навчальної діяльності.

Наявність внутрішнього зв'язку в змісті навчально-виховної роботи, методах педагогічного керівництва, формах організації діяльності у дитячому садку і молодших класах школи забезпечує цілісність процесу розвитку, навчання і виховання дитини.

Як відомо, до школи приходять діти з різним рівнем розвитку, а тепер ще й з різним рівнем підготовки до навчання. Вчителі відзначають, що першокласників, які виховувалися в сім'ї і не отримали ніякої підготовки перед школою, відрізняють надмірна рухливість, нестійка увага, відсутність елементарних навичок самообслуговування. Це свідчить про те, що інформаційна модель навчання і виховання (монологічна мова, читання), яка є провідною в багатьох родинах, не сприяє ані розвитку, ані знанням дітей.

Шкільне навчання потребує від дитини умінь працювати за зразком і самостійно, слухати та сприймати навчальний матеріал, а також організаційних навичок. Ось чому підготовка дитини до шкільного навчання має здійснюватися на рівні комплексного впливу на всі відомі аспекти формування особистості (сенсорне і розумове виховання, морально-етичне, трудове, фізичне, художньо-естетичне). Діяльність дитини — це основний фактор її розвитку.

Одним із обов'язків сім'ї і дошкільних установ є підготовка дітей до школи, від чого залежатимуть їхні успіхи в навчанні, подальший розвиток. Як правило, діти, які у старших дошкільних групах розуміють, що їх чекає у школі, володіють необхідними для навчання у ній навичками, легко вживаються у шкільне середовище. Однак не всі з них безболісно долають цей етап, що проявляється передусім у незадовільній їх успішності. Причина цього здебільшого в психологічній невідповідності до навчання в школі. Готовність до шкільного навчання водночас є проблемою соціальної зрілості дитини. Адже, йдучи до школи, вона опиняється в реальній соціальній позиції, вперше отримавши право і

опинившись перед обов'язком здійснення суспільної за змістом і формою діяльності, якою є навчання.

Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна готовність до навчання у школі, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню у шкільне життя, формуванню навчальної діяльності.

Основними компонентами загальної (психологічної) готовності до школи є:

1. Мотиваційна готовність до навчання у школі. Виявляється у прагненні дитини до навчання, бути школярем; у достатньо високому рівні пізнавальної діяльності і мислительних операцій; у володінні елементами навчальної діяльності; у певному рівні соціального розвитку. Все це забезпечує психологічні передумови включення дитини в колектив класу, свідомого, активного засвоєння навчального матеріалу, виконання різноманітних шкільних обов'язків. Свідченням мотиваційної готовності є наявність у дитини бажання йти до школи і вчитися, сформованість позиції майбутнього школяра. Якщо в дитини сформувалися адекватні уявлення про школу, вимоги до нової поведінки, вона не відчуватиме труднощів у прийнятті нової позиції, легко засвоюватиме норми і правила навчальної діяльності та поведінки в класі, взаємини з учителем і школярами.

2. Емоційно-вольова готовність до навчання в школі. Засвідчує здатність дитини регулювати свою поведінку в різноманітних ситуаціях спілкування і спільної навчальної діяльності, виявляється у самостійності, зосередженості, готовності й умінні здійснювати необхідні вольові зусилля. Вимоги до позиції школяра ставлять дитину перед необхідністю самостійно і відповідально виконувати навчальні обов'язки, бути організованою й дисциплінованою, вміти адекватно оцінювати свою роботу. Тому цей вид психологічної готовності називають морально-вольовою, оскільки вона пов'язана із сформованістю особистісної позиції дитини, з її здатністю до управління власною поведінкою. Йдеться про вміння дотримуватися правил, виконувати вимоги вихователя, гальмувати афективні імпульси, виявляти наполегливість у досягненні мети; уміння довести до кінця розпочату справу, навіть якщо вона не зовсім приваблива для дитини.

3. Розумова готовність дитини до навчання в школі. Виявляється у загальному рівні її розумового розвитку, володінні вміннями і навичками, які допоможуть вивчати передбачені програмою предмети. Загалом розумова готовність дитини до навчання у школі охоплює її загальну обізнаність з навколишнім світом, елементи світогляду; рівень розвитку пізнавальної діяльності і окремих пізнавальних процесів (мовлення, пам'яті, сприймання, мислення, уяви, уваги); передумови для формування навчальних умінь і загалом навчальної діяльності.

Формування умінь навчальної діяльності забезпечує дитині високий рівень здатності до навчання, тобто до виокремлення навчального завдання і вміння перетворити його на самостійну мету діяльності. Це вимагає від дитини здатності аналізувати, шукати причини змін у предметах і явищах тощо.

4. Психологічна готовність до спілкування та спільної діяльності. Це важливе новоутворення обумовлене зміною провідних типів діяльності, переходом від сюжетно-рольової гри до навчальної діяльності. Дитина, у якій не сформовані компоненти психологічної готовності до спілкування та спільної діяльності, відчуватиме такі типові труднощі у навчанні, як: нерозуміння позиції вчителя, невміння слухати товариша, узгоджувати спільні з класом дії, завищена самооцінка та ін.

Загалом, психологічна готовність є цілісним станом психіки дитини, що забезпечує успішне прийняття нею системи вимог школи і вчителя, успішне оволодіння новою для неї діяльністю та новими соціальними ролями.

Критерієм нормальної адаптованості дитини до шкільного навчання є її позитивне ставлення до школи, розуміння пояснюваного вчителем навчального матеріалу, самостійність, здатність зосереджувати увагу при виконанні завдань, охоче виконання громадських обов'язків і доброзичливе ставлення до однокласників. Усе це засвідчує належну ефективність процесу соціально-психологічної адаптації до школи — активного пристосування дитини до класу, вчителя, свого місця у школі.

З огляду на це в роботі зі старшими дошкільниками вихователі повинні уважно аналізувати особливості їхнього розвитку, прогнозувати імовірні проблеми в школі, спрямовувати зусилля на розвиток їхніх знань, умінь і навичок, що максимально полегшило б адаптацію в шкільному середовищі.

У багатьох країнах з метою забезпечення неперервності дошкільної та початкової освіти створюють спільні навчально-виховні заклади.

В Україні на початку 80-х років ХХ ст. набули розвитку навчально-виховні комплекси «дошкільний заклад-школа» (на базі дитячого садка).

У дошкільному закладі важливо забезпечити зв'язок вихованців і педагогів дитячого садка і школи. Для цього використовують екскурсії до школи, відвідування уроків, спільні з першокласниками розваги, а молодших школярів запрошують у дитячий садок для зустрічі з випускниками старшої (підготовчої) групи. Побуває також практика взаємовідвідування вихованцями дитячого садка і учнями початкових класів свят у дошкільному закладі та початковій школі (свято знань, посвята у школярі, букваря, випуску з дитячого садка).

Особливо важливою для майбутніх учнів є фігура першого вчителя, якого вони сприймають як надзвичайну людину. Він повинен розуміти дітей, виявляти

душевну турботу про них, зацікавленість у їхніх успіхах; повинен створювати оптимістичний настрій, дружелюбну доброзичливу атмосферу.

Доцільно в дитячому садку розвивати практику попереднього знайомства (якщо це можливо) з майбутнім учителем, а також ознайомлення педагога з роботою випускної групи, вивчення індивідуальних особливостей дітей, участь у їхніх справах.

Взаємозв'язок педагогів дошкільного закладу і школи здійснюється на інформаційному (семінари-практикуми навчання у школі; сприятливий статус дитини у групі до вступу в перший клас; задоволеність спілкуванням із дорослими; адекватне усвідомлення свого становища в групі однолітків. З урахуванням цього грузинський педагог-новатор Шалва Амонашвілі стверджував, що дітей-шестиліток потрібно готувати не просто до школи (навчання читання, письмо, лічба), а готувати до ролі учнів, щоб вони розуміли свою нову позицію, нову роль вчителя, значення і зміст його вимог і оцінок.

5 листопада 2010 р. відбувся I Всеукраїнський з'їзд педагогічних працівників дошкільної освіти.

У зв'язку з прийняттям Закону України від 06.07.2010 № 2442-VI «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу», розробленням Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, постала проблема надання обов'язкової дошкільної освіти всім дітям, які досягли 5-річного віку. Для її розв'язання передбачається запровадження різних форм охоплення дітей дошкільною освітою, зокрема, через організацію груп повного або короткотривалого перебування у дошкільних навчальних закладах різних типів, форм власності, з різним режимом роботи, в тому числі сезонним, а також груп підготовки до школи при загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, соціально-педагогічного патронату, тощо.

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» відображає запити практиків та, з урахуванням кращих на даний період теоретичних і методичних рекомендацій, пропонує орієнтири змістового наповнення освітньої роботи з дітьми, націлює педагогів і батьків на особистісний розвиток дітей за основними напрямками та робить окремий акцент на ігровій діяльності – провідному виді діяльності для всього дошкільного дитинства, незамінному засобі розвитку дітей. Цим зумовлена структура програми. Основний програмовий зміст упорядковано за розділами.

У кожному розділі окреслюються ключові освітні завдання, подаються поради батькам стосовно організації спільного буття дорослих з дітьми та визначаються показники розвитку дітей.

Розділ «Фізичний розвиток» орієнтує на об'єднання зусиль педагогів і сім'ї для охорони життя, збереження і зміцнення дитячого здоров'я, підвищення опірності організму негативним факторам зовнішнього середовища, формування у дітей системи уявлень про власний організм, здоровий спосіб життя, засоби ефективного впливу на стан здоров'я і фізичного розвитку, необхідного набору життєво важливих рухових умінь і навичок, фізичних якостей малят, а також для оптимізації рухової активності дошкільників у процесі організації їхньої життєдіяльності, розв'язання комплексу виховних завдань.

У розділі **«Пізнавальний розвиток»** подано обсяг завдань, необхідних для розвитку пізнавальних інтересів, здібностей, психічних процесів та операцій мислення, розширення досвіду пізнання світу і себе у ньому, стимуляції самостійної пізнавальної активності як запоруки успішного подальшого навчання. Програмові завдання охоплюють загальнопізнавальний та логіко-математичний аспекти. Вони згруповані за напрямками: «У світі природи», «У світі предметів», «У світі людей», «У світі чисел і цифр», «У світі форм і величин», «У світі простору і часу».

Розділ «Мовленнєвий розвиток» ґрунтується на комплексному вирішенні завдань формування звукової культури, лексичного запасу, граматичного ладу мовлення дітей, комунікативних умінь через розвиток у них зв'язного мовлення (діалогічного і монологічного). В ньому окреслено й орієнтовний обсяг завдань з пропедевтики навчання елементів писемного мовлення у підрозділах «Навчання елементів грамоти», «Підготовка до письма».

У розділі **«Художньо-естетичний розвиток»** розкрито основні напрямки розвивального впливу дорослих, визначальні для розвитку природних задатків і здібностей дітей до різних видів художньої діяльності (образотворчої, музичної, театралізованої), естетичного ставлення до дійсності, формування художніх умінь і навичок, сприяння самовираженню у художній творчості. Зміст розділу згруповано в такі підрозділи: «Образотворча діяльність», «Музична діяльність», «Театралізована діяльність». У кожному з них подано освітні завдання, орієнтовні теми з малювання, ліплення, аплікації, конструювання та переліки мистецьких творів, репертуарів.

Розділ «Ігрова діяльність» робить акцент на грі як найбільш відповідній дошкільному дитинству формі організації життєдіяльності, ефективному методі і засобі реалізації освітніх завдань з усіх напрямів розвитку особистості дитини. Освітні завдання подано з урахуванням специфіки впливу на старших дошкільників різних видів ігор (творчих, з правилами). Пріоритетне місце відведено сюжетно-рольовій грі з огляду на її особливе значення, потенційні можливості для особистісного зростання старшого дошкільника.

Програма не виокремлює завдання соціально-морального, емоційно-ціннісного розвитку дітей у самостійні розділи. Ці завдання викладено у контексті розвивальної роботи за наявними розділами програми.

У Програмі «Впевнений старт» сім'ю визнано основною соціальною інституцією, відповідальною за якісну підготовку дітей до оволодіння життєвою компетентністю. Програма містить психологічну характеристику дитини старшого дошкільного віку.

Загальні Освітні завдання програми:

Розвивальні: збагачувати уявлення дитини про природу, рукотворний світ, людей, що оточують, та саму себе; вдосконалювати вміння використовувати здобуті уявлення для подальшого розширення особистого досвіду; створювати сприятливі умови для підвищення її самостійності, довільності поведінки; вправляти в подоланні труднощів, практичному та розумовому експериментуванні; підтримувати намагання дитини адекватно оцінювати свої досягнення в продуктивних видах діяльності, в повсякденному житті - власні вчинки та особистісні якості; створювати умови для вправлення в соціальній компетентності, налагодженні доброзичливих взаємин з людьми різного віку та статі, соціальних ролей; вправляти в умінні розмірковувати, висловлювати власні судження, відстоювати особисту думку; вдосконалювати вміння володіти власним тілом, орієнтуватись у власній зовнішності та стані здоров'я, у корисних та шкідливих для дитячого організму чинниках, впливах.

Виховні: виховувати культуру дитячих бажань, сприяти становленню системи елементарних цінностей, позитивного ставлення до природи, предметів, людей, самої себе; створювати умови для формування її інтересів, намірів, планів; надавати простір для реалізації позитивних задумів у різних сферах життєдіяльності; виховувати культуру поведінки; залучати дитину засобами мистецтва до національної та світової культур; приділяти увагу становленню основ моральної за змістом та активної за формою позиції; виховувати базові якості особистості (самостійність, працелюбність, людяність, розсудливість, справедливість, самовладання, самолюбність, спостережливість, відповідальність).

Навчальні: збагачувати, розширювати, систематизувати уявлення, знання, дитини про довкілля та власне "Я" (фізичне, психічне та соціальне) та вправляти у їх застосуванні.

Формувати навчальні уміння — організаційні (способи самоорганізації), загальнопізнавальні (спостерігати, обстежувати, аналізувати, виділяти головне, порівнювати, запам'ятовувати, бачити проблему, розмірковувати з приводу неї, розв'язувати її, осмислювати матеріал), загальномовленнєві (культуру слухання, запитування, висловлювання, обґрунтування, доведення, налагодження спілкування), контрольні-оцінні (здійснення найпростіших форм контролю власної

діяльності, перевірки зробленого, внесення потрібних корективів, виправлення помилок, вироблення оцінних суджень щодо якісно-кількісних показників зробленого та внесених у досягнення зусиль); вправляти у прояві творчого ставлення до виконання практичних та розумових завдань.